

Ljudska narav kao počelo pedagoške prakse u djelu Živana Bezića*

DRAŽENKO TOMIĆ

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

UDK 17 Bezić, Ž.
141.319.8(497.5)"19"
1:37(497.5)"19"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 15. 11. 2019.
Prihvaćen: 10. 3. 2020.

Sažetak

Članak istražuje shvaćanje ljudske naravi u Živana Bezića (1921–2007), znanstvenika i pisca, profesora pastoralne teologije i povremeno pedagogije, moralne teologije i ascetike, misiologije i župne administracije na splitskom bogoslovnom učilištu, autora više od tristo znanstvenih članaka, uglavnom iz područja etike, ascetike i pedagogije. Iako Bezić o naravi ne raspravlja sustavno, on tu temu dotiče u više svojih djela, a posebno u knjigama *Kršćansko savršenstvo* (1986) i *Etika i život* (1995).

Priroda (*fyzis*, *natura*) podrazumijeva sveukupnost svijetu urođene i prirodne materijalne i biološke stvarnosti koja nije plod čovjekova djelovanja. Ukupnost svih bića čini naravni red. Naravno savršenstvo jest punina svih dobara koja pripadaju naravi nekog bića. Bezić o pojmovima *priroda* i *narav* govori kao o sinonimima, s tim da pojam *narav* dodatno podrazumijeva unutarnji, nepromjenljivi i bitni ustroj bića, počelo djelovanja bića. Kad govori o zakonima, Bezić prirodnima naziva one zakone koji reguliraju tijek prirodnih pojava, svojstvene organskom, anorganskom, materijalnom svijetu, dok naravnim zakonima naziva one koji reguliraju slobodno ljudsko ponašanje. Bezić se u ovom bitno ne odvaja od tradicionalnog nauka o *naravi* kao počelu djelovanja bića s ontološkim i antropološkim oznakama i *prirode* kao izvan-ljudskog tj. materijalnog, biljnog i životinjskog svijeta, odnosno, nešto uže i filozofski, prirode kao unutarnjeg principa ponašanja ili načina djelovanja neke stvari.

Što se tiče čovjeka i njegove naravi, Bezić stoji na pozicijama tradicionalnog skolastičkoga nauka kako je naravni zakon jednak i obvezan za sve ljude i sve naraštaje, tj. uživa univerzalnu vrijednost. Ljudska narav (čovječnost, rekao bi Bezić) posebno je

* Pod naslovom »Ljudska priroda u djelu Živana Bezića (1921–2007)« o ovoj sam temi izlagao na znanstvenom skupu »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« u okviru 27. Dana Frane Petrića u Cresu od 23. do 26. rujna 2018.

počelo ljudskog djelovanja. Čovjek može biti čovjek samo na čovječiji način, u skladu sa svojom naravi. Ljudska je narav u sebi dobra, ali nepostojana. Posebna je oznaka ljudske naravi razumnost, pa u čovjeku može biti prirodno samo ono što je razumno. U čovjeku se nalazi i druga duhovna moć – volja, čiji objekt jest dobro. Ne smiju se previdjeti ni emocije. Navedenim moćima odgovaraju funkcije spoznaje, htijenja i osjećanja. Čovjek koji je odgojio i oplemenio do krajnjih mogućnosti sve svoje tjelesne, duševne, psihofizičke i moralne sposobnosti posjeduje naravno savršenstvo. Naravne kreposti (razboritost, pravednost, jakost i umjerenost) stječu se vježbom, imaju svoju naravnu svrhu, daju lakoću u djelovanju. Bezić nadnarav određuje kao savršenstvo naravi, kao puninu svih oznaka koje pripadaju nekom biću, kao skladno jedinstvo svih sastavnica koje ga sačinjavaju i služe ispunjenju njegove svrhe, čim vjerojatno i nehotice poistovjećuje nadnarav s naravnim savršenstvom.

U trećem dijelu članka propitkuje se odgojivost ljudske naravi, odnosno raspravlja pojmovni par osoba – ličnost. Bezić se suprotstavlja onima koji tvrde da je ljudska narav neodgojiva, ali i onima koji tvrde da je sasvim podložna vanjskim utjecajima. Hvale je vrijedna njegova izreka: »odgoj nije nemoćan, ali nije ni svemoćan«, što znači: odgoj je moguć i učinkovit samo u granicama mogućnosti naravi i mogućnosti društva. Ovdje se Bezić dotiče i izgradnje ljudske ličnosti. Ličnost je ljudska osoba sa svojom specifičnom duhovnom fizionomijom koja ostvaruje puninu svog čovječstva. Čine je prije svega svijest o vlastitom jastvu i individualnosti.

Izlaganje o naravi, pa i Bezićevo, ima svoju primjenu u etici gdje se narav postavlja kao jedan od izvora morala. Svoje mjesto izlaganje o naravi ima i u odgojnim znanostima jer odgoj treba zasnovati na ljudskoj naravi, ali se ne smije zanemariti činjenica da se svaki odgoj zbiva u konkretnom društvu i za konkretno društvo. Bezićevo izlaganje o naravi ima značenje i što se tiče razvoja ljudske ličnosti jer odiše optimizmom i vjerom u mogućnost potpuno ostvarene ljudske ličnosti.

Ključne riječi: Živan Bezić, ljudska narav, osoba, ličnost, odgoj

Uvod

Živan Bezić (Grohote, 1921. – Split, 2007)¹, intelektualac i erudit, čovjek širokih nazora i djelatnosti, bio je dugogodišnji visokoškolski profesor na Teologiji u Splitu. Njegova je iznimna biografija i bibliografija, koja uključuje 168 djela (knjiga, članaka, priopćenja, izvještaja, osvrti i prikaza), predstavljena 1989. godine prilikom uručivanja počasnog doktorata Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu.² Taj spisateljski angažman do njegove je smrti urodio s

¹ Usp. Slavko Kovačić, »Živan Bezić. In memoriam«, *Crkva u svijetu* 42/4 (2007), pp. 715–719; Slavko Kovačić, »Don Živan Bezić«, *Baščina* 16/15–16 (2008), pp. 14–26; Ivan Tadić, »Pokojni dr. don Živan Bezić«, *Baščina* 16/15–16 (2008), pp. 11–12.

² Usp. Slavko Kovačić, »Bilješka o znanstvenom radu prof. don Živana Bezića«, *Crkva u svijetu* 25/1 (1990), pp. 70–77; Adalbert Rebić, »Počasni doktor teologije Živan Bezić«, *Bogoslovska smotra* 61/1–2 (1991), pp. 150–151.

više od tristo znanstvenih radova i dvadesetak knjiga od kojih su neke imale i više izdanja.³

Znanstveni i literarni doprinos Živana Bezića obrađen je u zborniku znanstvenog skupa u Splitu (22. 11. 2017.) održanom povodom 10. obljetnice njegove smrti.⁴ Tu je ukazano na Bezićev životni put tragično obilježen Drugim svjetskim ratom i poraćem, bibliografiran njegov znanstveni i sagledan nastavni doprinos: predavao je pastoralnu i moralnu teologiju, ascetiku i etiku, pedagogiju, misiologiju i župnu administraciju. Kao glavni pravac njegova intelektualnog zanimanja istaknuta je pastoralna teologija. Ona je pretežno i bila glavna preokupacija njegova nastavnčkog djelovanja i događala se u vremenu izazovne implementacije koncilске teološko-pastoralne reforme u liturgiju i apostolat. Duhovno bogoslovlje ili ascetika sigurno je ostavilo najveći trag u Beziću srodnim misaonim krugovima, dok su danas u široj javnosti, čini se, najprisutnije njegove pokoncilské smjernice za katehetsko-odgojni rad s mladima. Po čitanosti ne zaostaju ni Bezićeva autobiografska djela.

Neke od Bezićevih knjiga objedinjuju njegove u različitim stručnim časopisima objavljene članke. One mogu biti dobrodošli priručnici studentima, ali su prikladne i za širu čitalačku publiku. Tako je knjiga *Etika i život* (1995), po riječima samog autora,⁵ nastala uz predavanja studentima na Medicinskom fakultetu u Splitu, ali donosi i neke već objavljene tekstove. Ovdje valja ukazati na impozantan popis od oko 550 djela domaće i inozemne literature, pretežno knjiga koje se bave etičkim temama. Takvi popisi literature, svojstveni Bezićevim knjigama i člancima, herojsko su djelo u vremenu bez interneta i današnjih pomagala. (Do svjetske je literature dolazio i uz pomoć svojih prijatelja, bivših logoraša.) No, tako obimna literatura nimalo ne umanjuje njegov snažan osjećaj za jezik i općenito hrvatsku znanstvenu, a posebno teološku, terminologiju.

Za razumijevanje Bezićevih stavova važno je imati na umu i ono što o metodi prezentiranja sadržaja govori on sâm u knjizi *Etika i život*:

»Metoda kojom se služim u obradi sadržaja jest racionalna, odnosno filozofska. Nije ni skolastička ni teološka ni ideološka. Premda duboko poštujem kršćanski moral, koji je temelj europske kulture i etosa, nije mi namjera da budem njegov propovjednik. Pretpostavljam da će čitatelji ove knjige pripadati različitim

³ Jure Strujić, »Bibliografija don Živana Bezića«, u: Mladen Parlov (ur.), *Živan Bezić, teologija i pastoral: Zbornik radova znanstvenog skupa o životu i djelu don Živana Bezića, povodom desete obljetnice njegove smrti*, Split, 22. XI. 2017. (Split: Crkva u svijetu, 2017), pp. 197–225.

⁴ Mladen Parlov (ur.), *Živan Bezić, teologija i pastoral: Zbornik radova znanstvenog skupa o životu i djelu don Živana Bezića, povodom desete obljetnice njegove smrti*, Split, 22. XI. 2017. (Split: Crkva u svijetu, 2017).

⁵ Živan Bezić, *Etika i život* (Đakovo: UPT, 1995), p. 6.

Nadalje u bilješkama: Bezić, *Etika i život* (1995).

svjetonazorima, pa mi je želja da svi oni, bez razlike, u njoj nađu racionalno obrazloženje za svoje etičko ponašanje.«⁶

Kad pristupa čovjeku s filozofske točke gledišta, Bezić se drži aristotelovske postavke o čovjeku kao ‘razumskoj životinji’ koja posjeduje naravni život poput drugih bića na Zemlji. Čovjek je i društveno biće, u biološkoj, političkoj, ekonomskoj, čuvstvenoj i duhovnoj interakciji s drugim ljudskim bićima, pripadnik obitelji, jezika, naroda, države, kulture, rase. Uz navedeno Bezić ističe čovjekovu iznimnost koja se očituje u spoju materije i duha – u egzistenciji koja postaje svjesna same sebe. Čovjek je onaj koji žudi za istinom, dobrotom i ljepotom, predstavnik makrokozmosa i njegova slika u malom, ograničenost koja teži neograničenom, grešnik i svetac. Uz pojam ‘čovjek’ u knjizi *Kršćansko savršenstvo* Bezić povezuje sljedeće pojmove: osoba, individuum, ličnost za sebe, svijest, sloboda i odgovornost, prava i dužnosti.⁷

Iako Živan Bezić nije posvetio nijedan cjelovit rad isključivo temi prirode ili naravi bića na Zemlji, tema je prisutna u spomenutim djelima *Etika i život* i *Kršćansko savršenstvo*, a prigodice se obrađuje i u drugim djelima, posebno onima koja se bave pedagoškom problematikom.

Zapažanja o ljudskoj naravi, donekle distinktivna u odnosu na akademska neoskolastička ili neotomistička pisanja, mogu se pronaći u Bezićevim zapamćenjima o logoraškim danima u Mauthausenu i Dachau 1943. – 1945. O tom, s tridesetogodišnjim odmakom, u jednom novom totalitarnom sustavu, piše u knjizi *U sjeni krematorija. Uspomene jednog logoraša* (1975). Nasuprot uvjerenjima, odgoju i životnoj praksi tad dvadesetdvogodišnjeg Živana ustobočila se živa i tvarno prisutna životinja u čovjeku pred kojom i životinja ostaje posramljena, kako piše jedan njegov suvremenik u svojim prisjećanjima iz ratnih dana.⁸ I nakon minula tri desetljeća od tih događaja Bezića još uvijek više od fizičke patnje – batina, prisilnog rada i gladi – muči ljudska zloba i pokvarenost, i to ne toliko u osobama onih od kojih se to zbog njihove službe očekivalo, koliko od vlastitih supatnika. To je zbog okružja koje je poticalo bestijalne instinkte u svima, toliko raščovječujućim da u većini pogase i posljednju iskrnu ljudskosti. Boreći se u mislima sa sustavom koji gazi čovječstvo, pretvara laž u istinu, zločin

⁶ Ibid.

⁷ Usp. Živan Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (Mostar: Crkva na kamenu, 1986), pp. 29, 271. Nadalje u bilješkama: Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986).

⁸ Usp. Janko Bubalo, *Apokaliptični dani. U sjeni zablude*. (Široki Brijeg: Gral, 2002), p. 149.

postavlja za zakon, nemoral za moral, zlo za dobro, grijeh za vrlinu, sramotu za čast, prezire vjeru i najsvetije čovjekove osjećaje,⁹ Bezić tvrdi:

»Najgori zločin naših gospodara nije taj što nas fizički muče i ubijaju, nego to što ubijaju u nama čovječstvo i plemenitost. Sve ono lijepo i dobro što nas čini ljudima. Najgrozniji zločin je ubiti čovjeka a da ostane živ. Samo ne više čovjek nego zvijer, okrutna i pohlepna.«¹⁰

Oni koji su postavljali pitanje o opravdanosti produžavanja agonije u kojoj se prestaje biti čovjekom bili su rijetki, a oni koji su znali sačuvati svoje ljudsko dostojanstvo još i rjeđi. Međutim, njihov upliv je bio toliko neznatan da su se jedva primjećivali. Do dna duše ganut dobrotom pojedinaca Bezić i među protivnicima uspijeva pronaći ljude za koje može reći:

»Ipak, dakle, i u ovim groznim vremenima, kad svijetom caruje rat i Zlo, pored zlih ima i plemenitih ljudi. Još nije čelik jači od srca.«¹¹

Rijetka očitovanja suosjećanja i vlastita uvjerenja otklonila su od njega misli o samoubojstvu:

»Ipak me je upravo vjera spasila. Da nisam molio i da nisam vjerovao u Boga i u bolji, pravedniji život, po svojoj prilici bih bio i ja završio ispod mosta.«¹²

Prvi dio ovog rada na jednom mjestu okuplja Bezićeve stavove o prirodni odnosno naravi. Ove pojmove on koristi sinonimno, ali i shvaća dinamiku njihove bitne razlike. Ovdje se pretežno koristi nazivak 'narav', jer mu i sâm Bezić daje značajnu prednost, posebno kad je u pitanju čovjek. U drugom dijelu rada sagledava se ono posebno u ljudskoj naravi: naravni zakoni, dobrota naravi, mogućnost naravnog savršenstva, razum, volja i osjećaji, pitanje o dobroti ili zloći naravi i konačno naravne kreposti. Puninu ostvarenih potencijala dotične naravi autor označava (ne baš tradicionalno) kao nadnarav, a mogućnost nadnaravi zamjećuje upravo u težnji svih živih bića za puninom života, kao i u ponosenosti koju sam čovjek osjeća u kulturi i u duhu. U trećem dijelu rada

⁹ Usp. Živan Bezić, *U sjeni krematorija. Uspomene jednog logoraša*, drugo izdanje (Split: Vlastita naklada, 1976), pp. 89–90, 97, 105, 108.

Nadalje u bilješkama: Bezić, *U sjeni krematorija* (1976).

O ovoj Bezićevoj knjizi usp. Domagoj Šubdić, »Avet logora. Živan Bezić, U sjeni krematorija. Uspomene jednog logoraša, Split, 1975.«, *Crkva u svijetu* 11/2 (1976), pp. 186–187.

¹⁰ Bezić, *U sjeni krematorija* (1976), p. 214.

¹¹ Ibid., p. 41.

¹² Ibid., p. 99.

istražuje se je li ljudska narav odgojiva i je li u odgoju prevagu odnose unutarnji ili vanjski čimbenici. Ukazuje se na to kako Bezić itekako zagovara stajalište o odgoju u skladu s ljudskom naravi, ali i tzv. integralni odgoj tj. onaj odgoj koji uključuje narav i društvo, tijelo i dušu. Odgoj je učinkovit samo unutar granica koje mu postavljaju unutarnji (biološki) i vanjski (društveni) čimbenici. Odgojem ostvarena osoba jest ličnost, zrela ljudska osoba sa svojom specifičnom duhovnom fizionomijom koja teži punini svog čovječstva. Prihvaćanje ravnopravnog odnosa zrelih ličnosti, a ne tek isticanje vlastite autonomije bit je socijalnog odgoja.

U zaključnom se dijelu rada konačno utvrđuje da Živan Bezić u potpunosti uvažava autentičnu ljudsku narav. Štoviše, on upozorava kako raditi protiv naravi nekog bića, a posebno ljudskog, znači gaziti prirodne zakone i uništavati golemo naravno dobro. Svjestan je kako se svaka povreda prirode osvećuje, na što upućuju ekološki i drugi problemi u svijetu.

Priroda i/ili narav

Govor o naravi u knjizi *Etika i život* Živan Bezić započinje pitanjem: Što je priroda (*fyzis, natura*)?

»Tim izrazom zovemo fizički, anorganski i organski, svijet u kojem živimo. Priroda je sve ono što je čovjek zatekao prigodom svoje pojave na zemlji, što nije njegovo vlastito djelo i ne pripada kulturi (kultura se gradi na prirodi, sama je pak djelo ljudskog uma). Priroda je sveukupnost materijalne i biološke stvarnosti, koja nije plod ljudskih ruku, ono što je urođeno (*natura od natus*) i prirodno svijetu bez ljudske zasluge.«¹³

Bezić pojašnjava kako pojam *narav* jest doduše sinonim za pojam *priroda*, ali i da ima veći sadržaj, što se jasno iščitava iz tri značenja: prvo, već rečeno, sama priroda ili svijet u svojoj pojavnosti (statički vid naravi), drugo, unutarnji, nepromjenljiv i bitan ustroj prirode, ono što je čini prirodnom (strukturni vid), i konačno treće značenje naravi kao počela djelovanja nekog bića (dinamički vid naravi). U tom se smislu može shvatiti i definicija koju Bezić donosi u knjizi *Kršćansko savršenstvo*:

»Naravno ili prirodno je ono što sačinjava bit neke stvari ili bića. Ono je naravi prirodno, ne nadodano nego iskonsko, suštinski joj pripada, tako da bez toga biće ne može niti postojati niti djelovati.«¹⁴

¹³ Bezić, *Etika i život* (1995), p. 71.

¹⁴ Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 28. Usp. Bezić, *Etika i život* (1995), p. 71.

I na drugom mjestu:

»Naravnim zovemo i sve ono što nije produkt kulture, znanosti i ljudske volje. Prirodno je ono što nam je dano i zadano bez naše volje i stvaralačkog čina. Napokon naravnim smatramo ono što nije uzrokovano izravnim zahvatom Božjim u ljudskom životu.«¹⁵

Autor najčešće svraća pozornost na treće značenje pojma *narav* pa se i u njegovim djelima češće pojavljuje nazivak 'ljudska narav' nego li nazivak 'ljudska priroda'.

Narav, kao takva, počelo je djelovanja svakog bića:

»Zato što je objektiv svakog djelovanja dobro, a ono sačinjava bit naravi i prema tome je svrha naravi (*finis naturalis*) koja se postiže samo djelovanjem. Dobro odgovara svrsi, a svrha se nalazi u naravi koja se samoostvaruje radom.«¹⁶

Ukupnost bića (čovjek, živa i neživa priroda) čini *naravni red*. Bića po svojoj naravi teže nekoj konačnoj svrsi, a da bi je ostvarila, djeluju u skladu sa svojom naravi i tako postoje u skladu s naravnim redom. Bezić i inače na cijelu prirodu gleda kao na golemo dobro. Posredstvom svojih zakona priroda je nepresušni izvor etike. *Prirodni zakoni* odraz su reda, svrhovitosti i zakonitosti u prirodi, stalna pravila po kojima se zbivaju svi prirodni procesi. Ovdje valja upozoriti na Bezićevu terminološku distinkciju, inače svojstvenu hrvatskom jeziku, ali na svoj način i neotomističkoj etici prisutnoj kao filozofsko-teološki polog u Bezićevoj filozofiji i teologiji:

»Prirodni zakoni (*leges naturae*) postoje i izvan čovjeka, oni su prirodni i za organski i za anorganski, materijalni, empirijski, opipljivi i vidljivi svijet. Važe u mrtvoj i nerazumnoj prirodi i predmet su prirodnih znanosti. Naravni zakoni (*lex naturalis moralis*) norme su samo ljudske naravi i važe samo za čovječje ponašanje, te su predmet etike. Prirodni zakoni reguliraju tijek prirodnih pojava, a naravni zakoni reguliraju slobodno ljudsko ponašanje (*regula morum*).«¹⁷

Ljudska narav

Ako tvrdnju da je narav unutarnji, bitni, temeljni i stalni ustroj postojanja i počelo djelovanja nekog bića primijenimo na čovjeka, onda je ljudska narav posebno počelo ljudskog djelovanja, vrelo humaniteta. Čovjeka bi prema tome trebala obvezivati njegova vlastita narav, njegova čovječnost koja ga čini čo-

¹⁵ Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 28.

¹⁶ Bezić, *Etika i život* (1995), p. 72. Usp. Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 28.

¹⁷ Bezić, *Etika i život* (1995), pp. 74–75.

vjekom. Čovjek može biti čovjek samo na čovječji način, u skladu s čovječjom naravi. Otud je sasvim u redu kazati kako je za čovjeka glavno mjerilo njegova čovječnost, zaključuje Bezić.¹⁸

Prirodni zakoni, već je spomenuto u prethodnom poglavlju, vrijede za organski i anorganski svijet, tako vrijede i za čovjeka koji treba djelovati u skladu s prirodnim zakonima: »Prirodni su zakoni temelj moralnih na način kako ih za čovjeka regulira njegova ljudska narav.«¹⁹ Otud Bezić na drugom mjestu kaže: »Ono što je prirodno, to je i normalno, dakle i normativno, tj. moralno.«²⁰ I izvodi spomenutu tvrdnju kako je naravni zakon, kao pravilo ljudskog života, također i moralni zakon pa samim tim i objekt etike:

»Čovječnost je danost (kao narav) i za-danost (kao etika), proti njoj se ne smije ništa raditi. Stoga naravni zakon ima prednost pred svim pozitivnim ljudskim zakonima (primjer Antigone). Ovi nas obavezuju samo ako su i ukoliko su u skladu s naravnim zakonima. Naravni zakon je jednak i obavezan za sve ljude i sve naraštaje, uživa universalnu vrijednost. Nepromjenljiv je u svojoj biti jer izvire iz same prirode, no može se izraziti raznim oblicima i riječima prema konkretnim potrebama časa i društva. Najjači je onda kad se promulgira u obliku zabrane (primjer: Dekalog).«²¹

Iz činjenice postojanja prirodnih i naravnih zakona Bezić zaključuje da je nužno postojanje iskonskog zakonodavca, izvornog davatelja zakona, kojeg jedni nazivaju »priroda«, a drugi Bog, ali mu i jedni i drugi, svaki na svoj način, pridaju nekakve nadnaravne atribute.²²

Je li ljudska narav dobra ili zla, pita se Živan Bezić pa odgovara: u sebi je dobra, jer je i sama jedno prirodno dobro:

»Ne mijenja se sama ljudska narav, ona ostaje uvijek relativno dobra, no konkretni čovjekovi čini mogu postati zli pod uplivom zle nakane, loših utjecaja, slabog odgoja, prirodnih defekata, abnormalnosti ili nesavršenstava, podložna slabocama i lošoj društvenoj sredini.«²³

Onima koji s pravom ističu kako je čovjek koji put svirepiji od zvijeri, da mu narav s vremenom postaje bolja ili gora, Bezić, koji je to i sâm iskusio, ukazuje

¹⁸ Ibid., p. 72.

¹⁹ Bezić, *Etika i život* (1995), p. 74. Usp. Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 28; Živan Bezić, »Čovjek – moralno biće«, *Služba Božja* 40/4 (2000), pp. 334–344, na p. 335.

²⁰ Bezić, *Etika i život* (1995), p. 72.

²¹ Ibid., p. 75.

²² Usp. Bezić, *Etika i život* (1995), pp. 76–78; Živan Bezić, »Nova strujanja u suvremenoj teologiji«, *Crkva u svijetu* 3/2 (1968), pp. 23–32, na p. 27.

²³ Bezić, *Etika i život* (1995), p. 73. Usp. Živan Bezić, »Problem zla i zloće«, *Crkva u svijetu* 41/4 (2006), pp. 467–484, na p. 480.

na nepostojanost ljudske naravi, njezinu sklonost umoru pa i želju za novotarijama, a u drugom kontekstu²⁴ i to da u čovjeku plamti neugasivi rat između njegove materijalne i duhovne naravi. Dodaje:

»Moralne i asketske nesavršenosti potječu općenito iz slabosti ljudske naravi, a posebno iz slabosti volje. Nisu čin zloće, ali su pomanjkanje žara i revnosti, ukratko: ljubavi. Obično naša ograničena pamet ne zna procijeniti pravu vrijednost dobara, a volja sudjeluje u krivnji lošim izborom vrednota, pa bira manje dobro mjesto većega.«²⁵

Posebna oznaka ljudske naravi jest razumnost pa, izvodi dalje Bezić, u čovjeku može biti prirodno samo ono što je razumno. Razumna čovjekova narav ljudskim je silama dostižna norma moralnosti. Uz razum (istinoljubiv, logičan, spekulativan, praktičan) naravne čovjekove moći jesu volja (abulična, nedosljedna, mlaka, odgojena, s njezinim sklonostima i navikama) i emocije (čuvstva, nagnuća, strasti). Spomenutim moćima odgovaraju tri temeljne duševne funkcije: spoznaja, htijenje i osjećanje.²⁶ Ovom razdiobom Bezić vjerojatno ne sasvim namjerno previđa klasično skolastičko učenje prema kojem emocije nisu duhovna moć jer nemaju *obiectum proprium* za razliku od razuma (istina) i volje (dobro).

Čuvstva (emocije) mogu prijeći granice mjere, mogu postati nagla, žestoka i eksplozivna, odnosno trajno izmaknuti kontroli, zarobiti razum i volju te se pretvoriti u razornu poplavu strasti i tako unakaziti čovjekov moralni lik, suziti horizonte, zarobiti volju i razoriti značaj. Čovjekova se narav nerijetko prosuđuje upravo po njegovim stečenim navikama koje su mu postale druga narav. Jedna od čovjekovih naravnih i urođenih osobina jest i savjest, nerazdvojiva od osobnosti i naravi s kojima želi biti u potpunoj harmoniji.²⁷

Ukoliko je život čovjeka s prirodnog stajališta besprijekoran, tad takav čovjek posjeduje *naravno savršenstvo*. Naravno je savršenstvo punina svih dobara koja pripadaju naravi nekog bića. Samoj ljudskoj naravi pripada iskrena i stvarna volja za savršenstvom kao takvim. Tek onda kad je do krajnjih mogućnosti odgojio i oplemenio sve svoje duševne, tjelesne, psihofizičke i moralne sposobnosti, čovjek može smatrati da je ostvareno njegovo naravno

²⁴ Usp. Živan Bezić, »Čovjekova drama«, *Crkva u svijetu* 19/3 (1984), pp. 255–264, na p. 260.

²⁵ Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 218.

²⁶ *Ibid.*, pp. 35, 305.

²⁷ Usp. Živan Bezić, »Problem istine«, *Obnovljeni život* 45/5 (1990), pp. 349–362, na p. 359; Živan Bezić, *Zašto i kako odgajati* (Đakovo: UPT, 1996), p. 118; Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), pp. 25, 38, 41, 305, 317; Bezić, *Etika i život* (1995), p. 65.

Nadalje u bilješkama: Bezić, *Zašto i kako odgajati* (1996).

savršenstvo (naravno blaženstvo). Taj je čovjek onda heroj, junak, mudrac, poštenjačina, karakter, guru, joga, fakir i velikan moralnoga reda, nabraja Bezić.²⁸ Savršenosti naravnog čovjeka jesu naravne, prirodne, svjetlom razuma stečene kreposti (kroz razum narav dopire do svog najvećeg vrhunca). Naravne se kreposti stječu vježbom, imaju svoju naravnu svrhu, daju lakoću u djelovanju. Budući da je naravno savršenstvo plod svjesnog nastojanja, ono ima preduvjet u slobodi, izvodač je savjest, a njegov je cilj savršena ljudska ličnost. U tom kontekstu problem naravnog savršenstva zapravo postaje problem čovjekove slobodne volje.²⁹

Među naravnim krepostima Bezić na prvo mjesto stavlja četiri stožerne kreposti: razboritost, pravednost, jakost i umjerenost. U knjizi *Kršćansko savršenstvo* potanko piše o tim krepostima. Tako, npr.:

»Naravna krepost poštenja (čestitosti) je opći oblik stožerne kreposti pravednosti. Poštenje se očituje u tri smjera: u odnosu prema istini, u odnosu prema dobru bližnjega i prema vlastitome zvanju. Temelji se dakle na strogoj pravednosti koja traži da se uvijek govori istina (istinoljubivost), poštuje tuđe dobro (pravednost u užem smislu riječi) i savjesno vrše staleške dužnosti (savjesnost).«³⁰

Tjelesno i duševno zdravlje ideal je naravnog života. Bezić tvrdi kako mnogi ljudi žive u stalnoj tjeskobi i strahu od bolesti, pa u tom kontekstu kaže kako već i ta zabrinutost predstavlja bolest. Briga za zdravlje ne bi trebala isključivati vedrinu i optimizam.

Nešto tipično za ljudsku narav jest osobnost kao osobitost i posebnost jednog ljudskog bića u odnosu na druga ljudska bića. Ta je osobitost uočljiva već na nivou spola. Bezić kaže:

»<...> čovjek nije bespolno biće. On je ili muškarac ili žena. Stoga mora da bude ili savršen muškarac ili savršena žena. Savršenost ne znači uniformiranost, ona ima svoje muške i ženske oblike. Iako imaju jednaku ljudsku narav, anatomija, psihologija i duhovnost muškarca i žene su različite.«³¹

Savršenost čovjekove naravi realizirane u muškarcu i ženi ostvaruje se na različitim područjima i na posve različite načine, kako kakvoćom tako i dome- tom. Bezić, koji se cijeli život bavio primijenjenom teologijom, svjestan je te spolne dihotomije ljudske naravi i zalaže se da i muška i ženska inačica budu

²⁸ Usp. Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 65.

²⁹ Usp. Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), pp. 28, 40–41, 50, 90, 129, 296; Bezić, *Etika i život* (1995), p. 82.

³⁰ Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 349.

³¹ *Ibid.*, p. 31.

valorizirane na njima primjeren način, posebno u bračnoj skrbi oko podizanja potomstva.

Spomenimo i Bezićevu razdiobu prirodnih staleža: po naravi (muško, žensko), dobi (dijete, mladić/djevojka, muž/žena, starac/starica), rođenju (plemić, pučanin), miljeu (građanin, seljak), braku (ne/oženjen, udovac/udovica), zanimanju (radnik, zemljoradnik, intelektualac, mornar, činovnik i sl.) i drugom. Koga bi čovjek u naravnom poretku trebao na poseban način uvažavati, pita se autor i odgovara: u obitelji roditelje, na radnom mjestu pretpostavljene, u državi upravu.

Bezić ne izostavlja osvrt i na naravne religije: joga, zen, budizam, antropozofija i druge. One imaju stupnjevitost u duhovnom napredovanju. U ovom kontekstu spominje i naravnu mistiku, vjerski prafenomen prisutan u svim religijama: taoizmu, brahmanizmu, zenu, orfejskim i dionizijskim misterijima, gnozi i drugima.

Konačno, Bezić smrt označava kao prirodni završetak naravnog ljudskog života i svih naravnih stvari, trenutačni fenomen na kraju dugog procesa koji čovjeka oslobađa zakona materije, i dodaje Bezić, otvara vrata vječnosti. Ističe kako smrt ima pozitivni smisao u ljudskom životu, kako je prihvaćanje smrti kao životne činjenice znak životne zrelosti.³²

U ovom kontekstu ne treba previdjeti kako Živan Bezić pojam nadnarav spominje u knjizi *Etika i život* tek jedanput, i to u kontekstu govora o dostojanstvu ljudske osobe. On, naime, propituje može li čovjek nadići svoju narav i prijeći u viši red postojanja, iz naravi u nadnarav. Stvarnu mogućnost za takav prijelaz Bezić zamjećuje u čovjekovoj sposobnosti da na krilima kulture i duha nadvisi zemaljsku dimenziju postojanja. Štoviše, Bezić zamjećuje u čovjeku težnju za onostranošću. Ta težnja u čovjekovu naravnom životu – kultura odnosno duh spojeni s težnjom za onostranošću – omogućuju čovjeku razriješiti se materijalnih spona i uzdići u, kako kaže, »teosferu«, postati »nad-čovjek«, poroditi govor o nadsvijetu i nadnaravi. Na tom putu, kako (platonički) predviđa Bezić, nedovršeni čovjek-tragalac trebao bi ostvariti »pravu puninu i savršenstvo«, iskusiti »iskonsko dobro«, susresti »vječnog i iskonskog duha«, »uzvišeno biće« kojeg je čovjek tek odraz i iskrica.³³

U knjizi *Kršćansko savršenstvo* nadnarav se spominje više puta. Tu je nadnarav označena kao savršenstvo naravi, punina svih oznaka koje pripadaju nekom biću, skladno jedinstvo svih sastavnica koje ga sačinjavaju i služe ispunjenu njegove svrhe. U kontekstu ove knjige do pojma nadnaravi dolazi

³² Usp. Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), pp. 31–32, 281–408; Živan Bezić, »Fenomen grupe«, *Crkva u svijetu* 10/4 (1975), pp. 314–327, na p. 316.

³³ Usp. Bezić, *Etika i život* (1995), p. 187.

se iz težnje sveg postojećeg za puninom i savršenstvom. Uz to što nadnarav pretpostavlja narav, važno je uočiti kako su i jedna i druga integrirane u jedan jedini čovjekov život koji se pokreće dvostrukom dinamikom. Čovjek se asketom može približiti savršenstvu i postići neku mjeru ljudskog života, naravnu sreću. Međutim, za potpuno ispunjenje svih svojih (pozitivnih) mogućnosti čovjek nema vremena (pa mu otud treba drugi svijet), niti ima dovoljno snage (pa mu otud treba neko vrhunaravno biće).³⁴

Zamjetno je kako Bezić poistovjećuje nadnarav s naravnim savršenstvom, vjerojatno iz nemogućnosti dubljeg ulaska u tu problematiku ili iz pobuda praktičnog pastoralara. Tradicionalno, nadnarav je ono što je vanjski dodatak naravi, što joj ne pripada, iako je jamačno usavršuje. U novije vrijeme se polazi od stvarnog čovjeka, kao što i Bezić čini, i govori se o dvije zbilje (naravnoj i nadnaravnoj) jedinstvenog spasenjskog nauma, zbilje različite ali ne odijeljene, pri čemu nadnaravna ne ovisi od naravne nego je pretpostavlja.³⁵

Odgajivost ljudske naravi

Za vrijeme svojih nastavnih zaduženja Živan Bezić itekako se bavio pedagoškim temama, a posebno odgojem. Tako je nastala njegova pedagoška trilogija,³⁶ a i drugi članci. U ovom Bezićevu diskursu dominiraju termini osoba i ličnost. Također, za potrebe ovog rada valja navesti definiciju koja prema Bezićevu mišljenju sažima ono što odgojni proces u svojoj biti jest:

»Odgoj je svjesno i namjerno djelovanje zrelih oko pravilnog razvoja nedozrelih kako bi i ovi postali zrelim ljudima.«³⁷

Kao takav, odgoj je osnovno ljudsko, građansko i prirodno pravo.³⁸

Je li ljudska narav odgojiva? Odnose li u odgoju prevagu unutarnji ili vanjski čimbenici? Uz ta pitanja Bezić nalazi kako pojedini teoretičari odgoja

³⁴ Usp. Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), pp. 22, 25–26, 51–53.

³⁵ Usp. *Enciklopedijski teološki rječnik* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1986), pp. 707–708.

³⁶ Uz već spomenutu knjigu *Zašto i kako odgajati?* to su knjige: *Razvojni put mladih* (Đakovo: UPT, 2002) i *Biti čovjek, ali kako?* (Đakovo: UPT, 1996).

Nadalje u bilješkama: Bezić, *Biti čovjek, ali kako?* (1996).

³⁷ Živan Bezić, »Što znači odgajati?«, *Obnovljeni život* 32/4 (1977), pp. 333–344, na p. 342.

³⁸ Usp. Živan Bezić, »Je li odgoj potreban?«, *Crkva u svijetu* 23/1 (1988), pp. 17–25, na p. 21; Draženko Tomić, »Filozofsko-odgojne teme u djelu Živana Bezića (1921–2007)«, u: *Zbornik radova Međunarodnog znanstveno-stručnog simpozija 17. dani Mate Demarina: Odgoj i obrazovanje – budućnost civilizacije* (Petrijna: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018), pp. 157–165; Draženko Tomić, *Filozofija i odgoj* (Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020), pp. 77–79.

(»odgojni pesimisti«) dokazuju kako je svaki odgoj beskoristan, jer su unutrašnji čimbenici ljudske naravi jači od svih vanjskih utjecaja (atavizam, hereditarnost i drugo) pa je čovjek kao takav neodgojiv, odgojna nastojanja uzaludna, a makar ikakvi rezultati nerazmjerni uloženom trudu. Sâm Bezić zastupa stav da odgojni tretmani trebaju biti usmjereni naravnom savršenstvu ljudskog bića, u skladu s naravnim ljudskim zakonima. Poštivati te zakone znači pružiti pomoć u psihofizičkom sazrijevanju mladog ljudskog bića. Odgoj bi zbilja trebao njegovati djetetove naravne sklonosti, nadarenosti i mogućnosti jer je narav temelj i bit svega što postoji, a priroda je k tomu i najbolja učiteljica i odgojiteljica. Osim toga Bezić nadodaje da odgoj mora biti i integralan, tj. obuhvatiti ne samo tijelo nego i duh. On se ograđuje od diktata biološkog determinizma kojem suprotstavlja ne samo protivna teorijska sagledavanja nego i činjenice iz svakodnevnog iskustva. Štoviše, Bezić je uvjeren kako bi odgojna rezignacija i abdikacija u smislu kako je predlažu pedagoški pesimisti bila kobna za ljudski rod i uopće društveni život. To potkrepljuje i riječima kako ljudi, pa ni djeca, nisu uvijek tako nevini, da su skloni manama i slabostima. Dopuštati pa i ohrabrivati nastrano i nemoralno vladanje velika je nepravda prema djetetu i društvu.³⁹

S druge strane, a suprotno onim teoretičarima odgoja (»odgojni optimisti«) koji prenaplašavaju vanjske i društvene čimbenike (obitelj, škola, društvo, kultura i drugi) koji bi bili dominantni u odnosu na determinirane čimbenike u samom čovjeku, Bezić itekako inzistira na tom da se ne mogu i ne smiju ignorirati urođene datosti i baštinjene sklonosti u čovjeku. »Optimistima« ukazuje na svakidašnje iskustvo i neodgojivost pojedinaca usprkos svim pedagoškim nastojanjima. Stav koji Bezić zagovara – odgoj nije nemoćan, ali nije ni svemoćan – umjereni je optimizam kojeg on označava terminom »odgojni realizam«. Čovjek je uvjetovan određenim individualnim biološkim, fiziološkim i psihološkim kvalitetama. Njima se pridodaju vanjski uvjeti: obiteljsko, društveno, kulturno, prirodno i drugo okružje. Odgoj, kao takav, moguć je i učinkovit samo unutar tih dviju stvarnosti. U nekim svojim radovima Bezić zastupa stav da se upravo u kršćanskom odgoju najbolje očituje harmonija ovih sastavnica, kao i naravi i nadnaravi.⁴⁰

Čovjek umom upoznaje i shvaća okolinu i sebe te zauzima određeni stav. Kao razuman, čovjek je i slobodan stvor, obdaren voljom koja ima slobodu izbo-

³⁹ Usp. Živan Bezić, »Isplati li se odgajati?«, *Obnovljeni život* 30/66 (1975), pp. 553–559, na pp. 554–555; Bezić, *Biti čovjek, ali kako?*, pp. 26, 43–56, 172–173; Bezić, *Zašto i kako odgajati?* (1996), pp. 18, 179.

Nadalje u bilješkama: Bezić, »Isplati li se odgajati?« (1975).

⁴⁰ Usp. Bezić, »Isplati li se odgajati?« (1975), pp. 555–558; Živan Bezić, »Kršćanski odgoj«, *Crkva u svijetu* 13/2 (1978), pp. 151–151, na p. 146.

ra i odluke. Ona, iako podložna iracionalnim i vanjskim pritiscima, motivirana je razumskim i etičkim razlozima. Kao slobodna duševna moć, volja je odgojiva:

»Čovjek nije stroj podložan isključivo krutim mehaničkim i biogenetskim zakonima. Nije ni životinja, zarobljena svojim instinktima i nagonima, da se ne bi mogao oplemenjivati i odgajati. No isto tako nije ni anđeo, kod kojega su već sve kreposti unaprijed dane. Još manje je *tabula rasa* po kojoj možemo šarati sve što hoćemo. Čovjek je ograničeno biće, stvor u razvoju, podložan određenim životnim uvjetima, ali je i subjekt koji raspolaže razumom i slobodnom voljom. Polimorfan je i otvoren višestrukim razvojnim mogućnostima. Odgojiv je i samoodgojiv.«⁴¹

U središtu odgojne pozornosti morala bi biti izgradnja ljudske ličnosti. Ličnost je ona ljudska osoba koja ima svoje lice:

»Ličnost znači individualnost, samostalnost, cjelovitost, stvaralaštvo. Ona nam otkriva što koji čovjek jest (psihološka ličnost), što može (dinamična ličnost) i što hoće (idejno-voljna usmjerenost, moralna ličnost). Ličnost se ne rađa s čovjekom. Ona se razvija postepeno putem iskustva i borbe, duševnim sazrijevanjem, odgojem, a najviše samoodgojem. Da se može rascvjetati, potrebna joj je sloboda.«⁴²

Ličnost je, dakle, zrela ljudska osoba sa svojom specifičnom duhovnom fizionomijom koja teži razviti svoje čovječstvo: društveni ugled, temperament, karakter, moralnost, stvaralaštvo, slobodu i neovisnost. Sve su to bitni uvjeti za autentičnost ličnosti, ali svaka za sebe ne iscrpljuje pojam ličnosti u cijelosti.⁴³ Ličnost sačinjava svijest o vlastitom jastvu i individualnosti. Tu pridolazi i smisao za odgovornost, svojevrsni način mišljenja, htijenja i čuvstvovanja, a osobito nastojanje oko moralnog usavršavanja. Upravo je moralno-asketsko područje ono gdje ličnost pokazuje svoju pravu vrijednost, jer »sve drugo ljude nivelira, ali njihov moralni lik ih distingvira.«⁴⁴

Fizičko-organska narav (tijelo) jedna je od sastavnica ljudske ličnosti, druge su: biološke i psihološke predispozicije, emocionalne, etičko-kulturne, pa i religiozne. Sve ove sastavnice ličnosti povezuje to da su promjenjive, pa prema tom, zaključuje Bezić, i odgojive. Odgoj je u nekim svojim aspektima postupak pretvaranja osobe u ličnost, razvijanje ljudske ličnosti do njezine

⁴¹ Bezić, »Isplati li se odgajati?« (1975), pp. 558.

⁴² Živan Bezić, »Elementi psihološkog i socijalnog odgoja ličnosti«, *Bogoslovska smotra* 39/4 (1969), pp. 362–374, na p. 364.

Nadalje u bilješkama: Bezić, »Elementi psihološkog i socijalnog odgoja ličnosti« (1969).

⁴³ Usp. Bezić, »Elementi psihološkog i socijalnog odgoja ličnosti« (1969), p. 362; Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), pp. 42–43; Bezić, *Razvojni put mladih*, pp. 241–260.

⁴⁴ Bezić, »Elementi psihološkog i socijalnog odgoja ličnosti« (1969), p. 364; Živan Bezić, »Humanost etike«, *Crkva u svijetu* 28/4 (1993), pp. 426–436, na p. 436.

punine. Otud je upravo osoba bitna sastavnica ličnosti. Da bi osoba postala ličnost, potrebno joj je osigurati individualnost, što u ovom slučaju isključuje bilo kakvo nasilje nad njom. Postajanje ličnošću proces je koji podrazumijeva dugotrajno sazrijevanje. I opet, prema Beziću, upravo najbolji znak duševne zrelosti jest ravnoteža među svim, makar i suprotnim tendencijama ljudskoga bića, ravnoteža između ambicija i stvarnosti, emocija i razuma, ideala i ostvarivanja, pojedinca i društva. Kod izgradnje cjelovite ličnosti Bezić upućuje i na važnost temperamenta, te temeljne i trajne psiho-fiziološke dispozicije naravi svake pojedine ličnosti, za kojeg kaže da se ne može izmijeniti, ali se može donekle odgojiti i usavršiti. O osjećajima kao sastavnom dijelu ljudske ličnosti tvrdi da ih treba sublimirati i pravilno kanalizirati, nikada gušiti, dok u odgoju volje valja težiti konstantnoj racionalnoj motivaciji i čuvanju njezine slobode. Bezić upozorava i na savjest, a bavi se i odgojem karaktera kao sastavnog dijela ličnosti koji nadomješta prirodne instinkte i služi čovjeku kao druga narav, a kojeg valja odgajati upravo putem savjesti. Sve navedeno ima svoj odraz u ljudskom ponašanju: spontanom modelu osobnog vladanja, čovjekovoj subjektivnoj reakciji na objektivne podražaje iz okoline.⁴⁵

Prihvatanje ravnopravnog odnosa zrelih ličnosti, a ne tek isticanje vlastite autonomije, bit je socijalnog odgoja. Upravo poznavanje i uvažavanje drugog *ja* pretpostavka je shvaćanja vlastitog *ja*, buberovski kaže Bezić. Sama činjenica da je čovjek društveno biće nuka ga na odgovorno djelovanje s obzirom na druge ljude. Senzibilnost za potrebe drugih i osobni kontakt Bezić naziva temeljem ljudske solidarnosti. Naravno on ne zagovara opasne krajnosti pretjerane socijalizacije kao: homogenizaciju (izjednačavanje s masom), krivi demokratizam i egalitarizam bez ikakvog autoriteta, kult društvene ličnosti, grupni egoizam, suvremena (pa i neka pedagoška) kretanja koja čovjeka pretvaraju u roba, robu i robota.⁴⁶

Prirodna odgojna sredstva počivaju na pomagalima što ih nudi organska i anorganska priroda. Njihova ukupnost, kao i pomagala koja je osmislio čovjek u skladu sa svojom naravi i umijećima, Bezić jednim imenom naziva naravna odgojna sredstva. U tom smislu, važan međaš u formiranju ljudske ličnosti

⁴⁵ Usp. Bezić, »Elementi psihološkog i socijalnog odgoja ličnosti« (1969), pp. 364–369; Bezić, *Kršćansko savršenstvo* (1986), p. 46; Bezić, *Biti čovjek, ali kako?* (1996), p. 161; Živan Bezić, »Tipologija temperamenata«, *Crkva u svijetu* 15/2 (1980), pp. 134–144; Živan Bezić, »Novije tipologije temperamenata«, *Crkva u svijetu* 15/3 (1980), pp. 256–267; Živan Bezić, »Ljudsko ponašanje«, *Crkva u svijetu* 40/2 (2005), pp. 207–226, na p. 210–211.

⁴⁶ Usp. Bezić, »Elementi psihološkog i socijalnog odgoja ličnosti« (1969), pp. 372–373; Živan Bezić, »Suvremena pedagogija«, *Crkva u svijetu* 13/4 (1978), pp. 328–337, na p. 337; Živan Bezić, »Odgoj obitelji za prijem turista«, *Bogoslovska smotra* 47/4 (1977), pp. 460–470, na p. 461.

svakako predstavlja polazak u školu, o čem Bezić iscrpno piše. Tad naime dijete od obiteljske socijalizacije prelazi u širu društvenu socijalizaciju. Tako školsko, sedmogodišnje dijete, učenik »u borbi za svoj identitet stalno traži ‘svoje’ mjesto, lako se vrijeđa, preosjetljiv je, plašljiv i plačljiv, brzo se utječe oružju suza. Boji se otvorene borbe, njegov tipični način prosvjeda je bježanje s bojnog polja uz plač i jecanje.«⁴⁷ Naprotiv u dobi od osam i devet godina dijete teži realnom i objektivnom spoznavanju svijeta, međutim njegovo percipiranje i poimanje još odiše dječjom naivnošću. U dobi od 10 i 11 godina »priznaju i prava drugih, stiču socijalni osjećaj, dapače su spremni na plemenitost i žrtvu. Pokazuju veliki smisao za grupu i grupni život, priznaju važnost normi, poštuju pravila igre i vrlo su osjetljivi za svaku nepravdu. U čuvstveno-moralnom smislu najgori je položaj jedinaca, jer u njih nema normalno razvijenoga socijalnog osjećaja.«⁴⁸

U svrhu pravilnog razvoja ljudske ličnosti Bezić svakako preporučuje: poštivati djetetove osjećaje i pozitivno ih razvijati, omogućiti djetetu proces socijalizacije jer, kako kaže, čitav odgoj i nije ništa drugo negoli dugotrajni proces socijalizacije, u čemu ključnu ulogu ima obitelj, ali također i sredina u kojoj dijete odrasta. Zatim je tu i uvažavanje djetetove težnje za samostalnošću, odraslošću i autonomijom. Toplina, pažnja i ljubav temeljni su uvjeti odgoja u naravnom redu. Upozorava na problem pretjerane »sholarizacije«, proširivanja škole i prije i poslije završetka procesa obrazovanja (cijeloživotni programi). Svakako preporuča da se u djetetu njeguje altruizam, da se ne smije zlorabiti dječja poslušnost, da se vodi briga oko odgoja savjesti, stjecanja dobrih navika, u prvom redu onih higijenskih.⁴⁹

Igra je oblik stvaralaštva, prirodan naravi čovjeka, a svoje mjesto u odgojnim nastojanjima ima i rad. Ukoliko je on svrhovita djelatnost, rad je itekako bitna oznaka čovjeka kao razumnog bića. Upravo radom čovjek se izgrađuje, afirmira i dovršuje. Uza sve ostalo rad ima svoju odgojnu i asketsku vrijednost. Podsjećajući da se u ljudskoj naravi nalazi i izvor natjecateljskog duha, Bezić poziva da se ide i dalje od pedagogije i traži više od naravnog odgoja, dalje i više od obzorja do kojih je čovjek dosad stigao.⁵⁰

⁴⁷ Živan Bezić, »Psihološki profil djece školske dobi« (1973), *Crkva u svijetu*, 8/2 (1973), pp. 136–151, na p. 140. Usp. Bezić, *Zašto i kako odgajati?* (1996), p. 107.

⁴⁸ Bezić, »Psihološki profil djece školske dobi« (1973), p. 146.

⁴⁹ Usp. Bezić, »Psihološki profil djece školske dobi« (1973), pp. 147–149; Bezić, *Zašto i kako odgajati?* (1996), p. 201; Živan Bezić, »Nova škola«, *Obnovljeni život* 33/5 (1978), pp. 420–429, na p. 421.

⁵⁰ Usp. Živan Bezić, »Rad kao kršćanska vrednota«, *Crkva u svijetu* 7/3 (1972), pp. 229–235, na p. 229; Bezić, *Zašto i kako odgajati?* (1996), pp. 125, 135, 199.

Zaključak

Trudeći se bolje upoznati svoje suvremenike i ne zaostati za vremenom u kojem živi, Živan Bezić kontinuirano promatra ljude i vrijeme u kojem živi. Iako mu se suvremenici nerijetko čine otuđeni i bez osjećaja za cjelovitost, i deluzionirani i pesimistični, ustrašeni budućnošću i sveopćom apokalipsom, u potrazi za smislom i sigurnošću okrenuti mitu i religioznim pokretima, iracionalnosti i kibernetici, globalnoj i besmislenoj kulturi, sa izrazitom sumnjom u razum, u neograničeni napredak čovječanstva, u znanost i društvene strukture, Bezić im – kako sâm kaže⁵¹ – nudi (aristotelovski) hod sredinom između krajnosti: ni lijevo ni desno nego naprijed u otvorenosti novim idejama i vrijednostima, usvajajući sve dobro u sadašnjosti, dočekujući s veseljem i razborito svaku novinu, prihvaćajući materiju bez materijalizma, znanost bez scijentizma, demokraciju bez anarhizma, sintezu vjere i slobode bez liberalizma, modernost bez modernizma, brinući se oko identiteta i kontinuiteta.

Bezić o ljudskoj naravi piše onoliko koliko je potrebno da bi razjasnio čovjekovo djelovanje i njegovo jedinstveno mjesto u svemiru. Kroz ovo izlaganje uočeno je kako Živan Bezić čovjekovu naravnu egzistenciju temelji na dvjema glavnim spoznajama: prvoj da postoji zajednička ljudska narav koja čovjeka čini čovjekom i drugoj da je čovjek društveno biće. Bezić itekako uvažava ljudsku narav i pristupa joj vrlo optimistično. Doduše, kod njega izostaje sustavno teoretiziranje o naravi, kao što izostaje i možda očekivano pozivanje na filozofske autoritete iz prošlosti. S pravom se može istaknuti kako ovaj autor čvrsto drži da je čovjek po naravi dobar, pa se i on, poput drugih, pita što se može učiniti za tog dobrog-naravnog čovjeka. Zasićurno, Bezić ne pristaje na to da se čovjek prepusti sâm sebi, nego prikladnim postupcima treba njegovu osobnost dovesti do njezine punine – do ličnosti. Za ostvarenje tog (odgojnog) procesa potrebni su drugi: roditelj, odgojitelj, društvo... Oni ne bi smjeli raditi protiv naravi ljudskog bića, gaziti prirodne zakone, uništavati golemo naravno dobro jer tim ne samo da raščovječuju čovjeka nego i generiraju i druge probleme. Tako sagledano izlaganje o ljudskoj naravi postaje ključno i za odgojne znanosti i za ostvarenje čovjeka u granicama njegove naravi i čovjeka kao društvenog bića.

⁵¹ Usp. Živan Bezić, »Moderna i postmoderna«, *Obnovljeni život* 44/2 (1989), pp. 155–164, na p. 158–163; Živan Bezić, »Posuvremenjenje«, *Obnovljeni život* 47/3–4 (1992), pp. 265–275, na pp. 269, 274.

Human nature as the principle of pedagogical practice in the work of Živan Bezić

Summary

The article examines the understanding of human nature in the work of Živan Bezić (1921–2007), scholar and writer, professor of pastoral theology and occasionally of pedagogy, moral theology and ascetics, missiology and parish administration at the School of Theology in Split, author of more than three hundred scientific articles, mainly in the field of ethics, ascetics, and pedagogy. Although Bezić has not discussed human nature systematically, he has touched upon this topic in several of his works, especially in the books *Kršćansko savršenstvo* (*Christian Perfection*, 1986) and *Etika i život* (*Ethics and Life*, 1995).

Nature (*fyzis, natura*) implies the omnireality of the material and biological reality inherent in the world which is not the fruit of human action. Entirety of all beings constitutes a natural order, while the natural perfection is the fulfilment of all goods that belong to the nature of a particular being. Bezić uses the notions ‘priroda’ and ‘narav’ as synonyms for ‘nature,’ which implies an inner, unchangeable and essential structure of the being, the principle of the action of human being. When he speaks of laws, Bezić distinguishes the laws of nature from natural law. According to Bezić, the laws of nature (‘prirodni zakoni,’ *leges naturae*) are those which regulate the course of natural phenomena, characteristic of the organic, anorganic, material world, while, natural moral law (‘naravni zakon,’ *lex naturalis moralis*) is that which regulates the freedom of human behaviour. Bezić’s view does not greatly deviate from the traditional doctrine on human nature (‘narav’) as the principle of the action of human being with ontological and anthropological features, and nature (‘priroda’) as an extra-human, i.e. material, plant and animal world, that is, in the narrower philosophical sense, nature as an internal principle of conduct or action of a thing.

With regard to man and his nature, Bezić stands on the positions of the traditional scholastic doctrine, according to which natural law (‘naravni zakon’) is equal and binding for all people and all generations, i.e. enjoys universal value. Human nature (humanity, as Bezić would put it) is a special principle of human action. A man can be a man only in a human manner, i.e. in conformity with his nature. Human nature is good in itself, yet inconsistent. A particular feature of human nature is rationality, and thus only that which is rational can be natural in a man. Man also possesses another spiritual power – will, the good being its object. Nor should emotions be overlooked. Inherent in these powers are the functions of cognition, will and emotion. A man who has reared and cultivated to the utmost extreme all his physical, spiritual, psychophysical and moral abilities possesses natural perfection. Cardinal virtues (prudence, justice, fortitude, and temperance) are acquired through exercise, have their natural purpose and add efficiency to action. Supernature Bezić defines as a perfection of nature, as a wholeness of all features that belong to a being, as a harmonious unity of all its

components which constitute it and which serve the fulfilment of its purpose, by which he most probably and unintentionally equalizes supernature with natural perfection.

Questioned in the third part of the article is the educability of human nature, that is, the conceptual pair person – personality. Bezić argues against those who claim that human nature cannot be educated, but also those who claim that it is fully submissive to external influences. Worthy of mention is his saying: »education is neither impotent nor omnipotent«, implying that education is possible and efficient only within the bounds of the capability of human nature and the capability of society. Here Bezić touches upon the construction of human personality. Personality is a human person with its specific spiritual physiognomy which accomplishes the wholeness of its humanity. It is primarily composed of the consciousness of one's own self and individuality.

The study of human nature, including that of Bezić, may find its application in ethics, where human nature is set as one of the moral sources. The study of nature may also find its place in educational disciplines, because education ought be based on human nature, whereby one should not disregard the fact that every form of education takes place in a concrete society and for a concrete society. Bezić's exposition on nature is also significant for the development of human personality, because it is infused with optimism and faith into the possibility of a fully accomplished human personality.

Key words: Živan Bezić, human nature, person, personality, education

